

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Мета. У сучасних умовах цифрової трансформації штучний інтелект (ШІ) відіграє дедалі важливішу роль у різних сферах суспільного життя. Використання ШІ відкриває нові можливості для оптимізації процесів, підвищення ефективності та вдосконалення правового регулювання. Разом із тим впровадження ШІ потребує чітких нормативно-правових засад, які б забезпечували баланс між технологічним прогресом і дотриманням правових гарантій. Метою дослідження є аналіз правових засад регулювання штучного інтелекту в Україні, визначення основних викликів та перспектив правового регулювання цієї сфери.

Методи. Методологія дослідження включає загальнонаукові та спеціально-правові методи. Методи аналізу та синтезу використовувалися для вивчення наукових джерел, включаючи дослідження термінології ШІ та його правових аспектів. Порівняльно-правовий метод застосовувався для аналізу міжнародного досвіду регулювання ШІ та можливостей його адаптації до українського законодавства. Нормативно-правовий метод допомагає оцінити чинне законодавство України щодо ШІ. Системний підхід дозволив оцінити юридичні, технологічні та етичні аспекти регулювання ШІ.

Результати. Дослідження показало, що правове регулювання ШІ в Україні перебуває на початковій стадії, а наявні норми є фрагментарними та недостатніми для комплексного врегулювання. Однією з ключових проблем є відсутність єдиного визначення ШІ в українському законодавстві, що спричиняє правову невизначеність. Дослідження визначає основні виклики, серед яких – відповідальність за шкоду, завдану ШІ, захист персональних даних, етичні питання та прозорість прийняття рішень на основі ШІ. Аналіз європейського та міжнародного досвіду свідчить, що для України доцільним є застосування підходу, заснованого на оцінці ризиків, подібного до Закону ЄС про ШІ.

Висновки. Україна має розробити комплексну законодавчу базу для регулювання ШІ, що забезпечить відповідальність, етичне використання та прозорість. Інтеграція міжнародних найкращих практик сприятиме підвищенню правової готовності України до впровадження ШІ. Подальші дослідження мають зосередитися на розробці законодавчих пропозицій щодо регулювання ШІ та оцінці його впливу на правову практику в Україні.

Ключові слова: правове регулювання штучного інтелекту, штучний інтелект, правова база, етика ШІ, відповідальність за ШІ, прозорість ШІ, порівняльно-правовий аналіз, захист персональних даних, українське законодавство про ШІ.

Іващенко Сергій,
доцент кафедри права
Національної безпеки
та правової роботи
Військово-юридичного
інституту
Національного
юридичного
університету імені
Ярослава Мудрого
orcid.org/0000-0001-6846-7422
0731234073@ukr.net

1. Вступ

У сучасних умовах цифрової трансформації штучний інтелект відіграє дедалі важливішу роль у різних сферах суспільного життя. Використання ШІ відкриває нові можливості для оптимізації процесів, підвищення ефективності та вдосконалення соціально-економічних відносин. Разом із тим впровадження ШІ потребує чітких нормативно-правових засад, які б забезпечували баланс між технологічним прогресом і дотриманням правових гарантій.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю правового регулювання використання ШІ в Україні. На сьогодні відсутність комплексної законодавчої бази та належної інституційної підтримки уповільнює процес інтеграції ШІ у суспільне життя. Кабінетом Міністрів України схвалено Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р), де визначені стратегічні напрями розвитку ШІ (Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, 2020).

Метою дослідження є аналіз правових засад регулювання штучного інтелекту в Україні, визначення основних викликів та перспектив правового регулювання цієї сфери.

Для досягнення мети було сформульовано такі науково-дослідницькі завдання:

- визначити сутність і правову природу штучного інтелекту;
- проаналізувати нормативно-правову базу України щодо регулювання використання ШІ;
- дослідити міжнародний досвід правового регулювання ШІ та можливості його імплементації в Україні;
- виявити ключові правові ризики та запропонувати шляхи їх мінімізації.

Методологія дослідження

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-правові методи.

Аналіз та синтез використано для дослідження наукових джерел, зокрема праці О.А. Баранова щодо визначення терміна «штучний інтелект» (Баранов, 2023) та дослідження В.Ю. Цьомри, С.Т. Корільчука, Д.О. Оленюка, які розглядають розвиток ШІ у сучасних умовах (Цьомра, Корільчук, Оленюк, 2023).

Порівняльно-правовий метод застосовано для аналізу міжнародного досвіду правового регулювання ІІІ та можливостей його адаптації до українських реалій.

Нормативно-правовий метод використано для вивчення чинного законодавства України щодо штучного інтелекту.

Системний підхід дозволяє комплексно оцінити юридичні, технологічні та етичні аспекти регулювання ІІІ.

2. Сучасний стан правового регулювання штучного інтелекту в Україні

Визначальним кроком у формуванні державної політики у сфері штучного інтелекту стало схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р. Ця Концепція визначає пріоритетні напрями і основні завдання розвитку технологій штучного інтелекту в Україні з метою забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, покращення людського капіталу та створення правових передумов для використання технологій ІІІ в різних сферах суспільного життя (Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, 2020).

Важливим аспектом правового регулювання ІІІ є чітке визначення термінологічного апарату. Як зазначає О.А. Баранов, у вітчизняному законодавстві та науковій літературі досі відсутній єдиний підхід до визначення поняття «штучний інтелект». У своєму дослідженні автор аналізує різні тлумачення цього терміна та наголошує на необхідності формування уніфікованого визначення, яке б враховувало як технічні, так і юридичні аспекти цього явища. На думку науковця, «штучний інтелект» слід розуміти як комплекс програмно-апаратних засобів, здатних до імітації когнітивних функцій людини та автономного прийняття рішень (Баранов, 2023).

Нормативно-правова база регулювання ІІІ в Україні перебуває на початковому етапі формування. Незважаючи на наявність Концепції розвитку штучного інтелекту, в Україні відсутній спеціальний закон про штучний інтелект, який би комплексно регулював правовідносини у цій сфері. Як зазначають В.Ю. Цюмра, С.Т. Корільчук та Д.О. Оленюк, «наразі правове регулювання штучного інтелекту в Україні здійснюється переважно за допомогою загальних норм цивільного, адміністративного та інформаційного права, що не завжди дозволяє ефективно вирішувати специфічні питання, пов'язані з використанням технологій ІІІ» (Цюмра та ін., 2023).

Перспективним напрямом розвитку правового регулювання ІІІ в Україні є його впровадження у судову систему. Н.В. Шишка аналізує правові передумови запровадження штучного інтелекту в українське правосуддя та зазначає, що «використання технологій ІІІ у судовій системі може суттєво підвищити ефективність правосуддя, проте потребує розробки спеціальних правових норм, які б регулювали процедурні аспекти такого використання та забезпечували дотримання принципів справедливого судового розгляду» (Шишка, 2021).

Важливим аспектом правового регулювання ІІІ є питання відповідальності за шкоду, заподіяну системами штучного інтелекту. У вітчизняному законодавстві відсутні спеціальні норми, які б регламентували цей аспект, що створює правову невизначеність у випадках завдання шкоди внаслідок дій систем ІІІ. Як зазначає О.А. Баранов, «питання відповідальності за дії штучного інтелекту є одним із найбільш складних у правовому регулюванні цієї сфери та потребує розробки спеціальних правових механізмів, які б враховували особливості функціонування систем ІІІ» (Баранов, 2023).

3. Проблеми правового регулювання застосування ІІІ в Україні

Однією з фундаментальних проблем є відсутність чіткого правового статусу штучного інтелекту. Як зазначається у дослідженні, «у юридичній науці відсутній єдиний підхід до визначення правового статусу ІІІ та його місця у системі правовідносин, що створює невизначеність щодо правових наслідків використання ІІІ» (Барбашин, 2023). Ця невизначеність ускладнює впровадження технологій ІІІ та створює потенційні ризики для всіх учасників правовідносин.

Важливою проблемою є питання відповідальності за рішення, прийняті з використанням штучного інтелекту. Автори дослідження підкреслюють, що «наявність автономності у системах ІІІ ставить питання про розподіл відповідальності між розробниками, користувачами та власне системами ІІІ» (Глоба та Вахліс, 2023). Чинне законодавство України не містить спеціальних норм, які б регулювали відповідальність за помилки або шкоду, заподіяну внаслідок використання ІІІ, що створює правову невизначеність у цій сфері.

Не менш важливою проблемою є забезпечення конфіденційності та захисту персональних даних у разі використання ІІІ. Як зазначається у дослідженні, «системи ІІІ часто оперують великими обсягами персональних даних, що потребує розробки спеціальних механізмів їх захисту та встановлення чітких правил обробки такої інформації» (Глоба та Вахліс, 2023). Відсутність таких механізмів створює ризики порушення прав суб'єктів персональних даних та може призвести до зниження довіри до систем ІІІ.

Проблемою також є етичні аспекти використання штучного інтелекту. Автори дослідження наголошують, що «впровадження ІІІ ставить низку етичних питань, зокрема щодо меж використання таких систем та їх впливу на традиційні правові цінності» (Гришко та Вознюк, 2024). Ця проблема потребує розробки етичних стандартів використання ІІІ, які б враховували особливості національної правової системи та загальноприйняті принципи.

Окремою проблемою є питання прозорості та пояснюваності рішень, прийнятих з використанням ІІІ. У дослідженні зазначається, що «системи ІІІ, особливо ті, що базуються на нейронних мережах, часто функціонують за принципом «чорної скриньки», що ускладнює пояснення процесу прийняття рішень та їх обґрунтування» (Зицик, 2023). Це створює виклики для реалізації принципу прозорості та може підірвати довіру до рішень, прийнятих з використанням ІІІ.

Проблемою також є відсутність стандартів якості та сертифікації систем ШІ. Як зазначається у дослідженні, «відсутність єдиних стандартів якості та процедур сертифікації систем ШІ створює ризики використання недостатньо надійних або неточних систем, що може мати негативні наслідки для прав та інтересів учасників правовідносин» (Муравська та Сліпченко, 2024). Ця проблема потребує розробки відповідних стандартів та процедур сертифікації, які б забезпечували якість та надійність систем ШІ.

4. Європейський досвід та перспективи адаптації українського законодавства

У контексті євроінтеграційних прагнень України важливим є аналіз європейського досвіду правового регулювання штучного інтелекту. С.В. Барбашин зазначає, що Європейський Союз активно працює над формуванням комплексної системи регулювання ШІ. Європейський досвід у сфері правового регулювання ШІ є важливим орієнтиром для України в процесі адаптації власного законодавства. Європейський Союз уже сформував базові принципи та нормативні акти, спрямовані на врегулювання питань, пов'язаних із розвитком та використанням ШІ. Одним із ключових документів у цій сфері є Закон про штучний інтелект (AI Act), що має на меті забезпечити безпечне та етичне впровадження ШІ-технологій у суспільство та економіку (Барбашин, 2023).

ЄС застосовує підхід, заснований на оцінці ризиків, що розрізняє системи ШІ за рівнем загрози: від неприпустимого ризику до прийнятного використання. Зокрема, забороняється використання ШІ для масового спостереження та маніпуляцій свідомістю громадян (Муравська та Сліпченко, 2024). Крім того, було запроваджено вимоги до прозорості алгоритмів та механізмів відповідальності операторів таких систем. Аналізуючи цей досвід, Україна може впровадити подібну систему ризик-орієнтованого підходу для регулювання ШІ.

Окрім ЄС, корисним для України є досвід США, де, попри відсутність єдиного законодавчого акта щодо ШІ, запроваджуються галузеві ініціативи. У 2019 році було прийнято Американську ініціативу зі ШІ, яка передбачає стимулювання наукових досліджень, розробку етичних стандартів та забезпечення технологічної переваги США у сфері ШІ (Муравська та Сліпченко, 2024). Це демонструє ефективність адаптивного підходу до регулювання інноваційних технологій.

Досвід провідних країн світу демонструє, що ефективне регулювання ШІ можливе лише за умови комплексного підходу, що включає правові, етичні та технічні аспекти. Україна, з огляду на європейські та світові тенденції, може створити сучасну систему правового регулювання ШІ, яка сприятиме технологічному розвитку та забезпеченню прав громадян.

5. Перспективні напрями розвитку правового регулювання ШІ в Україні

Аналіз сучасного стану та проблем правового регулювання штучного інтелекту в Україні дозволяє визначити перспективні напрями розвитку законодавства у цій сфері.

Комітет Верховної Ради України з питань цифрової трансформації наголошує на необхідності розробки комплексного Закону «Про штучний інтелект», який би врегулював основні аспекти створення, впровадження та використання технологій ШІ в різних сферах. Такий закон має визначити базові поняття, принципи регулювання ШІ, вимоги до різних категорій систем ШІ, питання відповідальності та захисту прав суб'єктів.

С.Г. Зицик пропонує включити до законодавства спеціальні норми щодо використання ШІ, зокрема: встановлення обмежень на використання ШІ для прийняття остаточних рішень у критично важливих сферах; забезпечення права на оскарження рішень, прийнятих за допомогою систем ШІ; встановлення вимог до прозорості алгоритмів (Зицик, 2023).

С.В. Барбашин підкреслює важливість розробки етичних стандартів використання ШІ, які б враховували специфіку української правової системи та відповідали міжнародним принципам. Зокрема, автор наголошує на необхідності дотримання принципів справедливості, недискримінації, поваги до приватності та забезпечення людського контролю над системами ШІ (Барбашин, 2023).

К.В. Глоба та І.В. Вахліс акцентують увагу на необхідності вдосконалення законодавства про інтелектуальну власність з метою врегулювання питань авторства і права власності на продукти, створені за допомогою систем ШІ. Автори вважають, що чітке визначення правового статусу таких об'єктів є важливим для стимулювання інновацій у сфері технологій (Глоба та Вахліс, 2023).

6. Висновки

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

Правове регулювання застосування штучного інтелекту в Україні перебуває на етапі становлення. Наявна нормативно-правова база є фрагментарною і не забезпечує комплексного регулювання відносин, пов'язаних з розробкою та використанням технологій ШІ.

Основними проблемами правового регулювання ШІ в Україні є: відсутність законодавчого визначення базових понять, невирішеність питань відповідальності за шкоду, заподіяну системами ШІ, проблеми забезпечення захисту персональних даних та етичні аспекти використання ШІ.

Європейський досвід регулювання ШІ, зокрема ризик-орієнтований підхід та акцент на захисті прав людини, може бути корисним для України в контексті розробки власного законодавства у цій сфері.

Перспективними напрямками розвитку правового регулювання ШІ в Україні є: розробка комплексного Закону «Про штучний інтелект», встановлення спеціальних норм щодо використання ШІ у критично важливих сферах, розробка етичних стандартів та вдосконалення законодавства про інтелектуальну власність.

Подальші дослідження у цьому напрямі мають бути спрямовані на розробку конкретних законодавчих пропозицій щодо регулювання застосування ШІ, аналіз практики впровадження систем ШІ та оцінку їх впливу на суспільні відносини в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р : станом на 29 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text>
2. Баранов О. А. Визначення терміна «штучний інтелект». *Інформація і право*. 2023. № 1(44). С. 32–49. URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.1\(44\).287537](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.1(44).287537).
3. Цюмра В. Ю., Корильчук С. Т., Оленюк Д. О. Розвиток штучного інтелекту в сучасній юриспруденції. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2023. № 38. С. 100–108.
4. Варава І. Інновації у професійній діяльності юристів: використання потужностей штучного інтелекту. *Інформація і право*. 2020. № 1(32). С. 47–54.
5. Шишка Н. В. Штучний інтелект в українському правосудді: правові передумови запровадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 143–145.
6. Барбашин С. Штучний інтелект: проблеми та перспективи правового регулювання в Україні та ЄС. *Право України*. 2023.
7. Глоба К., Вахліс І. Закон України «Про штучний інтелект»: він є? *Юридична газета*. 2023. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/informaciye-pravo-telekomunikaciyi/-zakon--ukrayini-proshtuchniy-intelekt-vin-e.html>
8. Гришко В. І., Вознюк С. С. Проблемні аспекти впровадження штучного інтелекту у сфері юриспруденції. 2024.
9. Зицик С.Г. Правове регулювання використання штучного інтелекту в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 44–47. URL: <http://lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=162>
10. Муравська Ю., Сліпченко Т. Правове регулювання штучного інтелекту в Україні та світі. *Актуальні проблеми правознавства*, 2024. № 1. С. 188–195.

References:

1. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku shtuchnoho intelektu v Ukraini: Rozporiadzh. Kab. Ministriv Ukrainy vid 02.12.2020 № 1556-r: stanom na 29 hrud. 2021 r. [On approval of the Concept for the development of artificial intelligence in Ukraine: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 2, 2020 No. 1556-r: as of December 29, 2021]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text>
2. Baranov, O. A. (2023). Vyznachennia terminu «shtuchnyi intelekt» [Definition of the term “artificial intelligence”]. *Informatsiia i pravo*. No. 1(44), pp. 32–49. Retrieved from: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.1\(44\).287537](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.1(44).287537)
3. Tsomra, V. Yu., Korylchuk, S. T., Oleniuk, D. O. (2023). Rozvytok shtuchnoho intelektu v suchasniy yurysprudentsii [Development of artificial intelligence in modern jurisprudence]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava*. No. 38, pp. 100–108.
4. Varava, I. (2020). Innovatsii u profesiinii diialnosti yurystiv: vykorystannia potuzhnosti shtuchnoho intelektu [Innovations in the professional activity of lawyers: using the power of artificial intelligence]. *Informatsiia i pravo*. No. 1(32), pp. 47–54.
5. Shyshka, N. V. (2021). Shtuchnyi intelekt v ukrainskomu pravosuddi: pravovi peredumovy zaprovadzhennia [Artificial intelligence in Ukrainian justice: legal prerequisites for implementation]. *Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal*. No. 3, pp. 143–145.
6. Barbashyn, S. (2023). Shtuchnyi intelekt: problemy ta perspektivy pravovoho rehuliuвання v Ukraini ta YeS [Artificial intelligence: problems and prospects of legal regulation in Ukraine and the EU]. *Pravo Ukrainy*.
7. Hloba, K., Vakhlis, I. (2023). Zakon Ukrainy «Pro shtuchnyi intelekt»: vin ye? [Law of Ukraine “On Artificial Intelligence”: does it exist?]. *Yurydychna hazeta*. Retrieved from:

<https://jur-gazeta.com/publications/practice/informacyne-pravo-telekomunikaciyi/-zakon--ukrayini-proshtuchniy-intelekt-vin-e.html>

8. Hryshko, V. I., Vozniuk, S. S. (2024). Problemni aspekty vprovadzhennia shtuchnoho intelektu u sferi yurysprudentsii [Problematic aspects of implementing artificial intelligence in the field of jurisprudence].

9. Zytsyk, S. H. (2023). Pravove rehuliuвання vykorystannia shtuchnoho intelektu v Ukraini [Legal regulation of the use of artificial intelligence in Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. No. 5, pp. 44–47. Retrieved from: <http://lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=162>

10. Muravska, Yu., Slipchenko, T. (2024). Pravove rehuliuвання shtuchnoho intelektu v Ukraini ta sviti [Legal regulation of artificial intelligence in Ukraine and the world]. *Aktualni problemy pravoznavstva*. No. 1, pp. 188–195.

LEGAL BASIS FOR THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN JURISPRUDENCE IN UKRAINE

Serhii Ivashchenko,

Associate Professor at the Department of National Security and Law Work

Military Law Institute of the Yaroslav Mudryi National Law University

<http://orcid.org/0000-0001-6846-7422>

0731234073@ukr.net

Objective. The study aims at analysing the legal framework for the introduction of artificial intelligence (hereinafter – AI) into the Ukrainian jurisprudence, and at identifying the key challenges and prospects for its regulation. The relevance of the study is stipulated by the growing need for a structured legal framework which will ensure a balance between technological progress and legal guarantees. This paper examines the gaps in Ukrainian legislation and the need to harmonise it with international standards.

Methods. The research methodology includes general scientific and special legal methods. The methods of analysis and synthesis were used to study scientific sources, including the study of AI terminology and its legal aspects. The comparative legal method was used to analyse the international experience of AI regulation and the possibilities of its adaptation to Ukrainian legislation. The regulatory and legal method helps to assess the current Ukrainian legislation on AI. The systematic approach allowed to evaluate the legal, technological and ethical aspects of AI integration into legal practice.

Results. The study has shown that legal regulation of AI in Ukraine is at an early stage, and the existing rules are fragmented and insufficient for comprehensive regulation. One of the key problems is the lack of a single definition of AI in Ukrainian legislation, which causes legal uncertainty. The study identifies the main challenges, including liability for damage caused by AI, personal data protection, ethical issues, and transparency of AI-based decision-making. The analysis of European and international experience shows that it is advisable for Ukraine to apply a risk-based approach similar to the EU AI Law. The study also emphasises the need to develop a special law on AI that will define the legal requirements for its use in law.

Conclusions. It has now been established that Ukraine needs to develop a comprehensive legal framework for the regulation of AI that will ensure accountability, ethical use and transparency. The integration of international best practices will help to increase Ukraine's legal readiness for the introduction of AI into the legal sphere. Further research should focus on the development

of legislative proposals for the regulation of AI and the assessment of its impact on legal practice in Ukraine.

Key words: *legal regulation of artificial intelligence, artificial intelligence in jurisprudence, legal framework, AI ethics, AI liability, AI transparency, comparative legal analysis, AI personal data protection, AI decision-making, Ukrainian AI legislation.*